

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง เครื่องมือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

2.1.1 แนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

2.1.2 แนวคิดการรับรู้และการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.3 แนวคิดความเป็นเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.4 แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.1.5 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.6 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.7 แนวคิดศาสนากับสิ่งแวดล้อม

2.1.8 แนวคิดเกี่ยวกับจริตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.9 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 9 แนวคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย รายละเอียดดังนี้

2.1.1 แนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

มนัส สุวรรณ (2539) กล่าวว่า มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต่างก็มีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มีความเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1) มนุษย์ถูกควบคุมโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นระยะแรกที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บนพื้นโลก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอย่างหลากหลาย ในขณะที่มนุษย์มีจำนวนน้อย ในช่วงนี้ไม่รู้จักการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

2) การปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ ในช่วงนี้มนุษย์รู้จักการนำเอาหนั่งสัตว์มาทำที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม เอากระดูกสัตว์มาทำเป็นอาวุธ หรือเครื่องมือ รู้จักไฟ มนุษย์รู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แทนการเก็บของป่า และล่าสัตว์อย่างที่เคย จากความสัมพันธ์ลักษณะนี้ทำให้มนุษย์แข็งแรงขึ้น มีการเกิดมากกว่าการตาย ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงนี้จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง มนุษย์จึงทำทุกวิถีทางเพื่อการเข้าถึงทรัพยากร

3) มนุษย์เริ่มเอาชนะธรรมชาติ ในช่วงนี้มนุษย์พยายามประดิษฐ์ และคิดค้นวิทยาการ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด และในปัจจุบันนี้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจนความสามารถธรรมชาติจะฟื้นฟูสภาพเองได้ ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

4) มนุษย์กำลังถูกทำลายโดยธรรมชาติ ในปัจจุบันนี้มนุษย์กำลังถูกทำลายโดยธรรมชาติ ซึ่งกำลังประสบวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมลักษณะต่างๆ ทั้งภาวะโลกร้อน บรรยากาศชั้นโอโซนที่เบาบางลง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าหลายอย่างกำลังหมดสิ้น และความหลากหลายทางชีวภาพลดลง

จากความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมใน 4 ลักษณะ ดังกล่าว จะเห็นว่าในสมัยก่อนพื้นโลกยังอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ขณะที่ประชากรของโลกยังมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบสัดส่วนของประชากร กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรแล้ว มนุษย์แต่ละคนสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องเกรงว่าจะมีวันหมดสิ้นได้ง่ายๆ แต่ในปัจจุบันนี้ประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการนำเอาทรัพยากรมาใช้ก็เพิ่มขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ และวิทยาการสมัยใหม่ มาเปลี่ยนแปลงทรัพยากรเพื่อให้เพียงพอกับการอุปโภคและบริโภค จากสังคมในอดีตที่เคยเป็นสังคมเกษตร ก็กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมในปัจจุบัน เพื่อที่จะผลิตสินค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกสบายตามความต้องการของมนุษย์ การพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ มากมายนี้เองทำประเทศต่าง ๆ นั้นต้องการความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ในการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมีการนำเอาทรัพยากรมาใช้เพิ่มมากขึ้น จนทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการเกิดปัญหามลพิษต่างๆ ขึ้นมาด้วย ซึ่งมนัส สุวรรณ (2549) ยังได้กล่าวอีกว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต้องแก้ที่มนุษย์ โดยการสร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม และการบูรณาการความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย

เมื่อสังคมปัจจุบันนี้มนุษย์กำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก ซึ่งชูเกียรติ ลิขิตสุวรรณ (2546) ได้กล่าวว่า ปัญหาดังกล่าวมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็เพราะว่า มนุษย์มีความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งๆที่ทรัพยากรใน โลกนี้มีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในที่สุด การจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจ และการลงมือกระทำการแก้ไขปัญหาของมนุษย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ รวมถึงตัวมนุษย์เองต้องแก้ไขนิสัย และความเคยชินต่างๆของมนุษย์ ควบคู่ไปกับการลงทุน การพัฒนาเทคโนโลยี และการลงมือปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างทันทีทันใด

จากแนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมข้างต้นนั้น ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์แบบปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือเมื่อมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างแน่นอน ดังนั้นเมื่อมีปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมนุษย์จึงต้องลงมือร่วมกันจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด เพื่อป้องกันไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ถูกทำลายไปมากกว่านี้จนมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในที่สุด

2.1.2 แนวคิดการรับรู้และการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระบวนการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2535) ได้กล่าวไว้ว่าเป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทางด้านสภาพแวดล้อม โดยผ่านทางระบบประสาทสัมผัส เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าที่อยู่ภายนอกตัวเข้ามาผ่านระบบประสาทที่เป็นรีเซปเตอร์ จะมีการตีความ หรือทำความเข้าใจจากประสบการณ์ที่มีมาก่อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับข่าวสารต่างๆที่สะสมมาตั้งแต่ในอดีต เมื่อทำความเข้าใจแล้ว สิ่งที่จะกลายเป็นสิ่งที่รู้ภายในตัวบุคคล

แสงสุริย์ สำอางค์กุล (พิสมัย วินุญษ์สวัสดิ์ บรรณาธิการ, 2528) กล่าวถึงการรับรู้ว่าเป็นการที่บุคคลใช้ระบบภายในของเขารับเอาข้อมูลจากระบบภายนอก เข้ามาอย่างกระตือรือร้น โดยจิตวิสัย และมีการสร้างสรรค์ ซึ่งมีกระบวนการ 3 ประการคือ การเลือกสิ่งเร้า การจัดหมู่ให้แก่พลังเร้า และการตีความหรือประเมินค่า หรือ การรับรู้เป็นเหตุการณ์ภายในจิตใจของบุคคล หรือปรากฏการณ์ทางจิตในขณะใดขณะหนึ่ง โดยปลายประสาทรับพลังเร้าเข้าสู่ระบบประสาทส่วนกลางเพื่อผสมผสานให้เกิดความเข้าใจ ซึ่งพลังเร้านี้เป็นพลังภายนอก และพลังภายในด้วย

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2545) กล่าวว่า แนวคิดการประมวลสารสนเทศข้อมูลข่าวสารของ คนเรานั้น กลุ่มนักจิตวิทยาทฤษฎีการรู้การคิด เช่น แอดคินสันและซิฟฟริน ได้เสนอไว้ว่า บุคคลมี การรับ มีการเก็บ และประมวลข่าวสาร โดยผ่านความใส่ใจ ความจำ ความคิด และกระบวนการรู้- การคิด เป็นต้น กลุ่มนักจิตวิทยาทฤษฎีการรู้การคิด ยังให้ความเห็นอีกว่า มนุษย์เรามีการเลือกรับ ข้อมูลที่ผ่านมาโดยกระบวนการรับรู้ และมีการเลือกรับและเก็บสิ่งเร้าที่เราสนใจไว้ในความจำ มี การประมวลผลสิ่งเร้าที่เข้ามาใหม่ และจัดระบบรวบรวมสิ่งเร้าที่มีอยู่แล้ว มีการวางแผนและหา วิธีการงานในที่สุด คนเราจึงตัดสินใจเลือกวิธีที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น จากการเรียนรู้ของคนเรานั้น ทำให้คนเราสามารถคาดการณ์ได้ว่าเมื่อมีสิ่งเร้านี้เข้ามาจะทำให้เกิดเหตุการณ์ลักษณะนั้นตามมา ด้วย

การจัดระเบียบข้อมูลข่าวสารของคนเรานั้น บุคคลจะค่อยๆรวบรวม และสะสมสิ่งเร้า หรือ ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ แล้วเกิดการเรียนรู้จากความรู้ ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากข่าวสารที่ได้รับเข้ามา ใหม่ และนำมาผสมผสานจัดระเบียบกับข่าวสารหรือประสบการณ์เดิม เกิดความรู้ความเข้าใจและ เกิดกระบวนการคิด ซึ่งส่งผลถึงการแสดงพฤติกรรมออกมา กระบวนการคิดประกอบด้วย การบว การย่อยๆ คือ การรับรู้ การคิด ทักษะคิด ความคาดหวัง และความเชื่อของบุคคลที่รับรู้จากประสบ การณ์ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือได้ว่าความรู้ ความเข้าใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการแสดง พฤติกรรมออกมา แต่ละคนมีพฤติกรรมต่างกันด้วย เพราะความสามารถการใช้เหตุผลวิเคราะห์ และประสบการณ์ในการเรียนรู้ของแต่ละคนซึ่งแตกต่างกัน

ในการเรียนรู้ของคนเรานั้น อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์(2535) กล่าวว่า การเรียนรู้มี 2 มิติ คือ 1) มิติการเรียนรู้ระหว่างบุคคล เป็นการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ความชำนาญในลักษณะข่าวสาร ข้อมูล ระหว่างคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรืออาจเป็นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร จากคนรุ่นหนึ่ง ไปยัง อีกคนรุ่นหนึ่ง อาจเป็นการสื่อสารทางเดียว หรือ สองทางเพื่อให้มีการตอบโต้ข้อมูลข่าวสารข้อมูล เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย 2) การเรียนรู้ภายในบุคคลเดียวกัน เป็นการ นำเอาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ค่านิยม ความชำนาญของแต่ละบุคคล มาพิจารณา โดยผ่าน กระบวนการ โต้แย้ง และใช้เหตุผลที่เหมาะสมภายในตัวเอง เพื่อหาข้อสรุป เพื่อตัวเองจะได้ ตัดสินใจว่า จะยอมรับ หรือปฏิเสธข้อมูลที่เป็นความรู้ นั้น หากยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นเหตุเป็นผล บุคคล นั้นก็จะเกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้จึงเป็นเรื่องของบุคคล หรือชุมชนที่พยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ จากข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น ในรูปแบบวิธีใดก็ตามทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อสร้างศักยภาพให้ตนเอง สามารถประยุกต์ใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์แก่ ตนเอง หรือชุมชนให้มากที่สุด

นอกจากนี้ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2535) ยังได้กล่าวอีกว่าการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นยังได้รับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์มาจากบรรพบุรุษ หรือจากสถาบันต่างๆ สิ่งเหล่านี้เรียกว่าภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งสามารถถ่ายทอดไม่เฉพาะเพียงชุมชนเดียว แต่ถ่ายทอดข้ามชุมชนได้ ซึ่งเรียกว่าเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและความรู้ของกลุ่มเครือข่ายมาถ่ายทอดให้กัน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งจะนำมาใช้ในการจัดการปัญหาในพื้นที่ เช่นเดียวกับพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่กันและกัน เป็นการสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริงไม่มีสิ่งใด องค์การใดที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ทุกชีวิต ทุกกลุ่ม ต่างมีข้อจำกัด การช่วยเหลือเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน จะเป็นการหนุนเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาไปสู่การจัดการปัญหาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้นมีความสำคัญ เพราะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ต่อพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2547) และนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เมื่อมนุษย์ได้เรียนรู้ไม่ว่าทางตรง หรือทางอ้อม หรือมีการเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้มีนำความรู้ที่ได้มาทดลองปฏิบัติ แล้วมีการนำข้อมูลข่าวสารดังกล่าวมาเรียบเรียงสรุป ประมวลสิ่งที่รู้ออกมา และตัดสินใจนำไปประยุกต์ใช้เป็นกลยุทธ์หรือวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่อไป

2.1.3 แนวคิดความเป็นเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำว่าเครือข่าย (network) พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้ให้ความหมายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันเป็นข่าย โดยส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า เครือข่ายทางสังคม (Social network) ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่มกลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรม และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้าง และรูปแบบที่หลากหลาย โดยเครือข่ายทางสังคมของมนุษย์มีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อย หรือปัจเจกบุคคลในสังคม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และแปรเปลี่ยนไป เช่นเดียวกับสรรพสิ่ง ซึ่งสามารถมองเห็นได้ในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย และเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันอย่างมีแบบแผน หรือเส้นทางของปัจเจกบุคคล และ

กาญจนา แก้วเทพ (อ้างในนฤมล นิราทร, 2543) ได้ให้ความหมายเครือข่ายว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆองค์กร ที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้มีการประสานงานกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือกับกลุ่มอื่นเพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่นมีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้ามาเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

นฤมล นิราทร (2543) ได้กล่าวว่าการรวมตัวของบุคคลเป็นเครือข่ายกันนั้นมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) มีกลุ่มบุคคล หรือองค์กร
- 2) กลุ่มเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ สิ่งที่ได้จากปฏิสัมพันธ์ คือข่าวสาร ข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์
- 3) มีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน
- 4) ความเป็นอิสระต่อกัน หมายถึงแต่ละกลุ่มก็มีเป้าหมายมีกิจกรรมของตนเองอยู่แล้ว การเข้าร่วมเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนเพื่อทำกิจกรรม หรือ โครงการร่วมกัน เมื่อโครงการสำเร็จแล้ว เครือข่ายก็อาจสลายตัวไปได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ให้นิยามของเครือข่ายเพื่อปฏิรูปการศึกษาว่า หมายถึง การที่บุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปฏิรูปการศึกษา กลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องการมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547)กล่าวว่าระบบต่างๆก็มีความเชื่อมโยงกัน เป็นการคิดแบบสัมพันธ์กับบริบท และการจัดการความสัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์ จะเป็นกระบวนการตั้งแต่ ระดับเหตุการณ์ที่มองเห็นได้ในชีวิตจริง แบบแผนของพฤติกรรมเป็นไปตามรูปแบบที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้น ซึ่งเมื่อทุกอย่างสัมพันธ์กัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบที่มีความซับซ้อน ภายใต้เงื่อนไขของบริบทนั้นๆ คือถ้าเหตุเป็นอย่างนี้ ผลก็จะเป็นอย่างนั้น หรืออย่างอื่นได้ไม่ตายตัว การมองทุกอย่างเป็นองค์รวม ที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งปัญหาอาจจะมาจากหลายสาเหตุ การมองความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบมิได้มองความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์กรที่มีความเคลื่อนไหว

นอกจากนี้เครือข่ายยังเป็นโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติมิได้กำหนดแบบแผนเอาไว้ ซึ่งโครงสร้างแบบนี้จะเกิดขึ้นในชุมชนแนวปฏิบัติ ซึ่งเป็นชุมชนที่ใช้ชีวิต หรือการทำงานในสิ่งที่สนใจ ประารถนาที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมี การสื่อสาร เสวนากันอย่างปราศจากแรงกดดันของโครงสร้างแห่งอำนาจ ภาพของการสื่อสารอย่างอิสระของสมาชิกในกลุ่ม เป็นระเบียบใหม่ที่โผล่ขึ้นมา จนกลายเป็นความรู้ใหม่ ปัญญาใหม่ ดังนั้นเราต้องแสวงหาวิธีการทำงานกับระบบเครือข่ายเหล่านี้ โดยไม่ทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแผนการจัดการตนเองซึ่งโครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่ จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญในการอธิบายในการสร้างภาระหน้าที่ของตนเอง และเครือข่าย

ความสัมพันธ์ที่หลากหลายของเครือข่ายคือระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเครือข่ายเป็นการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลัง บางเครือข่ายมีการทำงานในเชิงพื้นที่ (area) มีการรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน

สรุปแล้วเครือข่ายเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ด้วยกัน ในการทำกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นต้น แดงค์กร /ชุมชน/หมู่บ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่าย ยังคงเป็นอิสระอยู่เพียงแต่ร่วมกันทำงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อันนำไปสู่การได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ในปัจจุบันนี้การทำงานจำเป็นต้องทำลักษณะการเป็นเครือข่ายกันในการแก้ไขปัญหา ซึ่งพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547)อธิบายไว้ว่า ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว สรรพสิ่งเกิดขึ้นอย่างมีเหตุปัจจัย การเชื่อมโยงเกาะเกี่ยว และพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้นที่จะทำให้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งดำเนินไปอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดพลังงาน และกระบวนการที่ต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้าง และจัดการตนเองได้อย่างเป็นองค์กรวม

ในการรวมตัวของกลุ่มคนเป็นเครือข่ายนั้นมีเงื่อนไข ต่างๆกัน ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ(2536) ได้พบว่าเงื่อนไขที่ทำให้หลายชุมชนสนใจอนุรักษ์ป่าชุมชนก็คือ การที่ต้องเผชิญกับ

นอกจากนั้นฤมล นิวาทร (2543) ได้กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายในงานพัฒนาสังคม ถือเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะนำไปสู่การสร้างผลกระทบที่หนักแน่น และยั่งยืน รวมถึงปัญหาสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น และทรัพยากรมีจำกัด เป็นไปไม่ได้ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จ ได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องมีการร่วมมือกันระหว่างองค์กร หรือสร้างเครือข่ายในการทำงาน นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขอีกหลายประการคือ ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่มีพวก ต้องการทรัพยากรในการทำงาน ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในปัจจุบันนี้ แต่ละปัญหามีหลายมิติ จึงต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคล หรือองค์กรจะช่วยให้การมองปัญหาชัดเจนขึ้น ต้องการประหยัด เนื่องจากเกิดการแบ่งงานกันทำ ความซับซ้อนในการทำงานลดลง และต้องการเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานร่วมกัน จากเหตุผลดังกล่าวร่วมกับความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ทำให้เครือข่ายเกิดขึ้น ซึ่งความเต็มใจนี้มาจากการเห็นประโยชน์ที่มีต่องานของตน ร่วมกับความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อกัน นอกจากนี้สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2547) ก็กล่าวว่า หลากๆชุมชนได้เชื่อมประสานเป็นเครือข่าย ขยายแนวร่วมในการรักษาผืนป่า เพราะผืนป่านั้นมีพื้นที่กว้างใหญ่เกินกว่าชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะดูแลรักษาเพียงลำพังได้

การก่อตัวของเครือข่ายนั้นเกิดจากอาการจัดตั้งและการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่าย

เมื่อเครือข่ายมีการรวมตัวกันขึ้นมาแล้ว ได้มีการขยายตัวของเครือข่าย ซึ่งพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวว่า เครือข่ายได้มีการขยายตัวโดยใช้วิธีการประสานความร่วมมือ การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความสัมพันธ์ รวมทั้งหาความรู้ใหม่ เทคนิคใหม่ในการพัฒนา เครือข่าย และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้กล่าวไว้ว่าการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน ประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยการแสวงหากคนที่มีความคิด และประสบปัญหาแบบเดียวกัน แล้ว ดึงเข้ามาร่วมเครือข่ายที่ตรงกับแนวคิดของเขา การเป็นเครือข่ายจะช่วยแก้ปัญหาของเขาได้ หลักการนี้ทำให้สมาชิกเครือข่ายสามารถสร้างเครือข่ายต่อไปได้ รวมถึงการโน้มน้าวชักชวนให้คน เข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายนั้น ต้องชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้งระดับส่วนตัวและภาพรวม จะทำให้ดึงดูด หรือองค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายมากขึ้น

การทำงานร่วมกันนั้น พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นภารกิจที่สำคัญ ของเครือข่ายที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ และกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นำไปสู่การจัดการสิ่ง ต่างๆภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น ซึ่งกระบวนการทำงานของเครือข่ายมีลักษณะดังนี้ 1) กระบวนการ ทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็ก และขยายไปสู่หน่วยใหญ่ เป็นการขยายทั้งกิจกรรม พื้นที่ และ เป้าหมายในการดำเนินการดำเนินการมีกระบวนการที่ต่อยอดจากฐานเดิมที่กลุ่มเครือข่ายนั้นมีอยู่ และ แสวงหาแนวร่วมใหม่เครือข่ายใหม่ ที่จะช่วยให้เครือข่ายมีความรู้ ประสบการณ์ มีพลังอำนาจในการ ต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆได้ 2) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน 3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัว เป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ ดำเนินการ เพราะ การเรียนรู้ และการปรับบทบาทเป็นทั้งแนวคิดและวิถีปฏิบัติ การที่เครือข่ายมี

การเป็นเครือข่ายต้องมีความเข้มแข็ง ถึงจะสามารถดำเนินงานได้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งพระมหาสุทนต์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวว่า ความเข้มแข็งและความสำเร็จของเครือข่ายนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล การมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ การมีระบบบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบหรือมีกลไกที่เหมาะสมกับเครือข่าย การมีระบบสารสนเทศ/ข้อมูล/ระบบการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพ การมีพันธกรณีที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การจัดการและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างภูมิความรู้และขบวนการทางปัญญา และการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เช่นเดียวกับที่ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสำเร็จของเครือข่าย คือ ตัวผู้นำเครือข่าย การจะทำให้เครือข่ายเข้มแข็งนั้นขึ้นอยู่กับผู้นำ ที่จะทำให้เครือข่ายเคลื่อนไปได้อย่างมีพลังสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ได้

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบันวิชาการ หน่วยงานวิจัย และกองทุนสนับสนุนต่างๆ การมีเวทีสาธารณะ ขบวนการประชาสังคม และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลังเครือข่าย เช่น เหตุการณ์ทางธรรมชาติ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

ในการดำเนินงานของเครือข่ายนั้นมีผลงานหรือสัมฤทธิ์ของเครือข่ายเกิดขึ้นซึ่งพระมหาสุทนต์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวว่า ผลงานหรือสัมฤทธิ์ของเครือข่ายเกิดขึ้นจาก 1) กระบวนการเรียนรู้ ผู้ที่มาร่วมเป็นเครือข่าย ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการทำงานร่วมกัน 2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา ถ้าไม่รวมกันเป็นเครือข่ายแล้ว การแก้ไขปัญหาอาจไม่ได้รับการตอบสนองเพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน 3) เกิดการพึ่งพาตนเอง ในเรื่องของ ทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ 4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น มักเป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่ภาคประชาชนได้ร่วมกันก่อตัวขึ้น โดยมองเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ทั้งดิน น้ำ ป่า กลุ่มน้ำ

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืน จุฑาทิพย์ ภัทธราวาท (2549) ได้กล่าวว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนา วิสัยทัศน์ ทักษะประสบการณ์ แก่ผู้นำ /กลุ่ม/องค์กรให้เหมาะสม เพื่อให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการเครือข่ายเครือข่าย และและการบริหารจัดการเครือข่าย ต้องมีระเบียบ ข้อตกลง และงบประมาณการดำเนินการรวมถึง การประเมินติดตามผล การสร้างเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง เพราะว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะสร้างพลังความสามัคคี ความร่วมมือในการฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันภายใต้ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง และเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้กล่าวว่า หลังจากที่เครือข่ายได้ทำภารกิจ บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว จำเป็นต้องมีการรักษาความสำเร็จของเครือข่ายไว้ ด้วยการจัด กิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นมีการสร้างแรงจูงใจ จัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ และการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาเสมอ

จากแนวคิดของเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกสิ่งทุกอย่าง ในโลกนี้ มีการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีการร่วมกันทำงานเป็นเครือข่ายกัน การทำงาน ที่มีความสลับซับซ้อนจำเป็นต้องมีระบบการทำงานเป็นเครือข่าย เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ และระบบต่างๆในธรรมชาตินั้นไม่ถูกทำลาย ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็เช่นเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันปัญหาดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การจัดการเพียงลำพังคนเดียวก่อน กลุ่มเดียว ยากที่จะประสบผลสำเร็จ ต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันจัดการปัญหา ในพื้นที่ เมื่อปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ถูกจัดการไปแล้ว จะสำเร็จหรือไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม จะมีการนำประสบการณ์การแก้ไขปัญหามาแล้วผู้กันฟัง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในกลุ่มสมาชิก เครือข่ายด้วยกันเอง ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งทำให้เครือข่ายมีประสบการณ์ มีความเข้มแข็งในการ จัดการปัญหาต่างๆมากขึ้นเรื่อย เพราะมีการถอดบทเรียน และถ่ายทอดบทเรียน ความรู้ต่างๆ จาก การปฏิบัติไปสู่บุคคลอื่น กลุ่มอื่น อยู่เสมอ ทำให้เกิดการขยายเครือข่าย เกิดพลังในการทำงาน ร่วมกันสามารถแก้ไขปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ให้เกิดผลสำเร็จ และบุคคลที่ทำให้เครือข่าย สามารถดำเนินการให้ได้รับผลสำเร็จก็คือผู้นำเครือข่าย ซึ่งจะนำพาเครือข่ายให้เคลื่อนตัวไป ข้างหน้าด้วยความมั่นคง และสิ่งที่ขาดจำเป็นอีกสิ่งหนึ่งก็คือการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ถ้า หากคนในชุมชนให้ความร่วมมือ ร่วมใจในการแก้ไขปัญหา การจัดการปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำก็จะ ประสบผลสำเร็จ

2.1.4 แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนี้ เกษม จันทร์แก้ว (2542) กล่าวว่า เป็นหลักการที่นำมาประยุกต์ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ให้เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ตลอดเวลา แนวคิดนี้มีหลัก 3 ประการ คือ การใช้ การทำสิ่งที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น และการเก็บสิ่งที่หายากไว้ ส่วนวิธีการอนุรักษ์นั้น มี 8 วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน การแบ่งเขต ในการแบ่งเขตนี้จะต้องมีการสร้างมาตรการกำกับด้วย มิฉะนั้นแล้วจะไม่เกิดผล ในการอนุรักษ์ทั้ง 8 วิธีนี้ เป็นการแสดงมาตรการ หรือวิธีดำเนินการแนวทางที่ปฏิบัติต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาจจะใช้ปฏิบัติเพียงหนึ่งวิธี หรือหลายๆวิธีก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการของมนุษย์อย่างยั่งยืนตลอดไปนั้น มนุษย์ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ ชาญปัญญา และทักษะในการเลือกวิธีที่จะดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น ให้ถูกต้องกับสมบัติของสิ่งแวดล้อมนั้นๆด้วย ดังนั้นในการจัดการด้วยวิธีการอนุรักษ์นี้ ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบและมีประสิทธิภาพ

ยศ สันตสมบัติ (2542) พบว่าวิธีการจัดการป่าชุมชนมี 3 วิธี คือ 1) มีการจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่างๆ 2) มีการร่างกฎหมายและแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบ มีการกำหนดบทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน 3) มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชน เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน และจัดตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อ ดูแล ตรวจสอบและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สำหรับรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันหลากหลายออกไปตามเงื่อนไขทางกายภาพและสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ ซึ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนได้แก่ (1)รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี หมายถึงการนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรและที่ดินของหมู่บ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผี การยึดมั่นในวิถีคิดว่าด้วยสิทธิชุมชน สิทธิการใช้ และสิทธิตามธรรมชาติ เป็นต้น มีการประกอบพิธีกรรม และการผลิตซ้ำอุดมการณ์ ที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิต ระบบการผลิต และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน (2) รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ในบางพื้นที่ที่ป่าเสื่อมสภาพ ก็นำวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการตามจารีตประเพณี เช่น ทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาป่าของชุมชน และเพื่อระงับการลักลอบตัดไม้จากภายนอก เป็นต้น บางพื้นที่นำเอารูปแบบการจัดการแบบทางการมาประยุกต์ใช้ เช่น มีการประชุมปรึกษาหารือ และร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการใช้พื้นที่ป่าเป็นลายลักษณ์อักษร บางพื้นที่ประยุกต์ความคิดใหม่ๆ จากคำแนะนำของพระสงฆ์ องค์กรพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐมาใช้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และ(3) รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการ

นอกจากนี้ ประเสริฐ ตรีการศุกร (2544) ยังได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย มีระบบการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่ชัดเจน คือมีกฎจาริตประเพณี ชัดเจนคาดคนในสังคมให้มีจิตสำนึก รับรู้ เชื่อถือ ศรัทธา และปฏิบัติตามกฎจาริตประเพณี โดยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จิตวิญญาณ คุณธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีการทะนุถนอม ยำเกรงให้คุณค่า เสมือนธรรมชาติเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาอาศัย หากมีการฝ่าฝืนกฎ จะทำให้เกิดอาเพศต่างๆ โดยชุมชนมีการปฏิบัติตามกฎจาริตประเพณี และมีการประยุกต์ความเชื่อ พิธีกรรมในการจัดการป่าต้นน้ำ ให้คนในและนอกชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้น เช่น พิธีบวชป่า สืบชะตาป่า เป็นต้น ซึ่งการจัดการป่าต้นน้ำของชุมชนในเครือข่ายลุ่มน้ำ มีการพึ่งพาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าต้นน้ำ ที่ถือเป็นวิถีชีวิตของชุมชน และมีการเคลื่อนไหว ปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ให้ทันกับสถานการณ์ปัญหา และการสื่อสารกับคนภายนอกชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นั้นเป็นการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงไปนั้นให้กลับมีสภาพดั้งเดิม และวิธีการที่จะอนุรักษ์ดังกล่าวมี 8 วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน การแบ่งเขต ในบางครั้งอาจใช้หลายวิธีในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามความเหมาะสมของสภาพปัญหา เงื่อนไข หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขณะนั้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีการปรับประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น จารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นเข้ามาจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้คนในลุ่มน้ำได้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำมากยิ่งขึ้น

2.1.5 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในปัจจุบันนี้ มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงจำเป็นที่มนุษย์ต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2546) ได้กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถูกนำมาเป็นแนวทางในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกทำลายลงอย่างรุนแรงในขณะนี้ ที่ผ่านมามนุษย์เริ่มตระหนักว่าเราไม่สามารถที่จะมีเศรษฐกิจและสังคมที่สุขสมบูรณ์ได้ หากโลกยังเต็มไปด้วยปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ความต้องการในการ

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้จะต้องเร่งแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทุกชนิด ทั้งการอนุรักษ์ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ การแก้ไขปัญหาความยากจน การแก้ไขปัญหาเมืองใหญ่ การเพิ่มบทบาทของกลุ่มต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน มนุษย์จะต้องเอาชนะปัญหาความยากจน และปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมๆกัน กลยุทธ์ที่เหมาะสมต้องเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มทั้งภาครัฐ และเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วม อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการดำเนินการทางด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาอย่างสมดุลกัน ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีการจัดการคุ้มครองระบบนิเวศไปพร้อมกัน

สำหรับประเทศไทยได้มีการนำเอาแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) เป็นต้นมา โดยให้ความสำคัญในเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงบทบาทของภาครัฐ และการสร้าง โอกาสให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วม และสามารถบริหารจัดการ ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาเครือข่ายสารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมโดยถือเป็นสิทธิในการรับรู้ และใช้ประโยชน์จากข้อมูล แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจที่ จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

นอกจากนี้ ยศ สันตสมบัติ (2542) ยังได้สะท้อนให้เห็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรของ ชุมชนอย่างยั่งยืนว่า มีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขทางกายภาพ และสภาวะการณ์ทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ ซึ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนได้แก่ 1) รูปแบบการ จัดการตามจารีตประเพณี 2) รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ 3) รูปแบบการจัดการที่เป็น ขบวนการต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแข่งขันทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชน กับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็น ขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชน และต่อต้านนโยบายของรัฐ เช่น การต่อสู้กับสัมปทานไม้ การประกาศอุทยาน เป็นต้น

แนวคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ชี้ให้เห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของโลกเสื่อมโทรมลงไปนั้น ก็เพราะ การบริโภคและการผลิตในลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ความต้องการที่มากเกินไป ความพอดี การดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยของกลุ่มคนที่ร่ำรวย ทำให้เกิดความกดดันต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก ในขณะที่คนยากจนก็พยายามทุกวิถีทางในการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องตรวจสอบความต้องการทรัพยากรที่เกิดจากการบริโภคที่ไม่ยั่งยืนเสียใหม่ และหาทางลดความสิ้นเปลืองในการใช้ทรัพยากร และการควบคุมของเสีย เพื่อยกมาตรฐานการดำรงชีวิตของทุกคน เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต และการเปลี่ยนแปลงการบริโภคเสียใหม่ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายโอกาสของชนรุ่นหลัง ในการตอบสนองความต้องการของตนเอง ให้คุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการคำนึงถึงความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติต้องไม่ถูกทำลายจนเกินกว่าธรรมชาติจะสามารถฟื้นตัวเองให้กลับมีสภาพดังเดิมได้

2.1.6 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม (2549) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆซึ่งปรัชญาได้ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งการพัฒนาและบริหารประเทศต้องดำเนินในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อรองรับผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกภายใน เงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้คนมีความพอเพียง ก็คือ คนควรพัฒนาให้มีพื้นฐานที่ดีในด้านคุณธรรม มีความรู้ มีความเพียร หากดำเนินการให้อยู่ในความพอเพียงได้จะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล และเกิดความมั่นคงยั่งยืนได้

ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงได้อันเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญาในการพัฒนาประเทศ ที่เน้นการพัฒนาที่สมดุล ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งที่ต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่ให้ความสำคัญ

สัญญา สุติพันธ์วิหาร (2549) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ประการคือ

1) ยึดหลักการเป็นที่พึ่งแห่งตน มุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือน ถ้าเหลือถึงนำไปขาย หลักสำคัญคือ ลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภค บริโภคในที่ดินของตน เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไก่ ไม้ผล พืชผัก

2) การรวมกลุ่มของชาวบ้าน จะมีการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจ ค้าขาย และการท่องเที่ยวในชุมชน

3) มีความเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของสมาชิกในแนวทางการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงที่เห็นได้ชัดเจน คือ ทำให้เกษตรกรมีผลผลิตทางการเกษตรที่พอเลี้ยงตนเอง และครอบครัวได้ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อ ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยมีการปรับระบบการผลิตให้เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรในท้องถิ่น โดยใช้หลักการของเกษตรยั่งยืน แนวคิดเกษตรยั่งยืนเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง คือ การทำการเกษตรที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมระหว่างพืช สัตว์ คน และสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลกัน จนก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในชีวิตของตนเอง และครอบครัว สามารถพึ่งพาตนเอง และครอบครัวได้ ซึ่งรูปแบบ/ประเภทของเกษตรกรรมยั่งยืนมีดังนี้

1) เกษตรกรรมธรรมชาติ เน้นการเพาะปลูกแบบธรรมชาติ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสด ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี

2) ไร่นาสวนผสม การผลิตที่หลากหลาย เน้นการผลิตเพื่อการบริโภค

3) เกษตรผสมผสาน การเกษตรที่เกื้อกูลกัน มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมงในพื้นที่เดียวกันเน้นการสร้างแหล่งอาหารแบบพออยู่พอกิน

4) วนเกษตร การปลูกพืช ผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้น ปลูกป่า และเลี้ยงสัตว์ในบริเวณเดียวกัน เพื่อตอบสนองการพออยู่พอกิน

5) เกษตรกรรมยั่งยืนเน้นกิจกรรมเชิงเดี่ยว แต่ผสมผสานการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป

6) เกษตรทฤษฎีใหม่ ให้แบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ในอัตรา 30 : 30 : 30 : 10 เพื่อเป็น แหล่งน้ำ ปลูกข้าว พืชผัก และที่อยู่อาศัย

อย่างไรก็ตาม มีหลายพื้นที่ที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทั้งมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีส่วนสนับสนุนเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความสมดุลและความมั่นคงในเชิงนิเวศวิทยาขึ้น ซึ่งมนัส สุวรรณ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นทั้ง ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม และความเข้มแข็งของมนุษย์ มนุษย์ต้องรู้จักประมาณตน รู้จักความสามัคคี มีความตระหนัก และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมและต่อสิ่งแวดล้อม และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้เกิดความมั่นใจว่า เศรษฐกิจพอเพียง สามารถทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ยั่งยืนได้คือ

- 1) เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรมโดยง่าย
- 2) เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง แต่เป็นการพิจารณาแบบองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบอย่างเป็นระบบ
- 3) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรมชาติอาศัยเพียงความรู้ ความเข้าใจ ระดับชาวบ้านที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้
- 4) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินการที่อยู่ภายใต้ความสามารถที่จะรองรับธรรมชาติ และของสังคม ดังพระราชดำรัสที่ว่า การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในทางสังคมวิทยา

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น เพื่อให้สามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อเรานำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จะทำให้เกิดการพัฒนาที่รอบคอบ ระมัดระวัง และเตรียมพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลงทุกๆด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้เราสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะไม่ถูกทำลาย ทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

2.1.7 แนวคิดศาสนากับสิ่งแวดล้อม

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์(2535) ได้กล่าวไว้ว่า สถาบันศาสนามีหน้าที่หลักในการอบรม เพื่อให้คนในสังคมมีความประพฤติเป็นไปในแนวเดียวกัน ด้วยการรักษา ถ่ายทอด วัฒนธรรม

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2536) ได้กล่าวว่าในการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นได้นำเอาเรื่องของศาสนามาประยุกต์ใช้คือ มีการนำเอาศาสนพิธีมาใช้ในการรักษาป่า คือ การบวชต้นไม้ เช่นเดียวกับที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) บอกว่าการบวชต้นไม้ เป็นถึงผสมผสานระหว่างพุทธ กับผี มีหลายชุมชนที่ประยุกต์ความเชื่อทางพุทธศาสนาใช้ในการดูแลรักษาป่า การบวชป่าจึงเกิดขึ้นจากพื้นฐานการงดเว้นจากการทำความชั่ว การเบียดเบียนธรรมชาติ ผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยน มีคุณธรรมก็จะละเว้นไม่เบียดเบียนธรรมชาติเป็นต้น

นอกจากนี้ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์(2535) ยังได้กล่าวว่า ในทางปฏิบัติจะมีการกระทำพิธีกรรมที่ผสมไปกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในผีสางเทวดา ผสมไปด้วยกันอย่างแยกออกจากกันไม่ออก เช่นการสืบชะตาต่ออายุ และวัดในศาสนาพุทธเป็นทุกอย่างในสังคมชนบท เช่น เป็นสถานศึกษา ที่นัดพบ สถานที่ประชุม และชุมนุม ฯลฯ

อย่างไรก็ตามการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายนั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ยังกล่าวอีกว่าเครือข่ายจำเป็นต้องมีพิธีกรรม ที่ประยุกต์ขึ้นมาใช้ในการดูแลรักษาป่า เพื่อสร้างความเกี่ยวพันในช่วงเวลาปกติ ให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องด้วย เช่น พิธีการบวชป่าต้นน้ำเป็นต้น

พิธีกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติกันมาตามจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ในปัจจุบันนี้มีการนำไปประยุกต์ใช้ในการ ป้องกัน และสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้น เช่นการบวชป่า สืบชะตาป่า เป็นต้น

2.1.8 แนวคิดเกี่ยวกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อของคนเมือง ซึ่งสุรพล คำรหัสกุล (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ประเพณีพื้นเมืองล้านนา เป็นประเพณีอันดีงามที่คนเมืองได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนานแล้ว และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และโลกทัศน์ของผู้คนในดินแดนแห่งนี้ ซึ่งประเพณีของล้านนานั้นมีลักษณะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างกิจกรรมในทางพุทธศาสนา กับความเชื่อในการนับถือผี จึงทำให้แบบแผนของประเพณีมีเอกลักษณ์เป็นพิเศษ เนื่องจากประเพณีต่างๆเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ดังนั้นลักษณะของประเพณีจึงมีความแตกต่างออกไปตามกาลเวลา หรือฤดูกาล เช่น ตั้งแต่เดือน เมษายน-มิถุนายน โดยประมาณ จะเป็นการเข้าสู่การเริ่มต้นของปีใหม่เมือง หรือ สงกรานต์ และเป็นช่วงก่อนฤดูเพาะปลูก ลักษณะของประเพณีจะเป็นเรื่องการทำบุญ สะเดาะเคราะห์ สืบชะตา เพื่อความเป็นสิริมงคลและต้อนรับปีใหม่เมือง ขณะเดียวกันมีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ มีการขุดบ่อไฟเลี้ยงผี ฟ้อนผี เพื่อขอฝน และช่วยคุ้มครองช่วยเหลือให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในฤดูกาลเพาะปลูกที่กำลังจะเริ่มขึ้น

ประเพณีสืบชะตาเป็นการต่ออายุให้ยืดยาวออกไป ให้เกิดเป็นมงคลมีความสุข เจริญรุ่งเรือง ปราศจากทุกข์ และโรคภัยต่างๆ ประเพณีสืบชะตาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมือง การสืบชะตาคนนิยมทำหลายโอกาส เช่นวันเกิด วันขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ การสืบชะตาบ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ชุมชน เป็นกิจกรรมส่วนรวมที่ชาวบ้านร่วมกันทำ มักจะทำหลังจากสงกรานต์ล่วงไปแล้ว พิธีกรรมจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านจะนั่งจับด้ายสายสิญจน์ หรือนั่งอยู่ในวงล้อมด้ายสายสิญจน์ เมื่อพระสงฆ์สวดเสร็จก็จะพรมน้ำพระพุทธมนต์ หว่านโปยข้าวสารข้าวเปลือก และให้ชาวบ้านนำไปโปยที่บ้านของตนเองด้วย

สัณฐิตา กาญจนพันธ์ุ (2547) กล่าวถึงการรักษาป่าของคนเมืองไว้ว่า คนเมืองมีการรักษาป่าไว้ด้วยความเชื่อตามจารีตประเพณี โดยการอนุรักษ์ป่าของคนเมืองสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย และป่าศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาไว้ตามประเพณีเช่น ป่าดงดิบที่เป็นแหล่งน้ำซับ ป่าช้าเผาศพ ฯลฯ และ เช่นเดียวกับที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ุ (2543) พุดถึงพิธีกรรมต่างๆที่คนในภาคเหนือนำมาใช้ในการดูแลรักษาป่า ได้แก่ พิธีเลี้ยงผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทำกันเกือบทุกชนเผ่าในล้านนา ที่มีความเชื่อว่า ป่าเป็นที่อยู่ของผี ผีเป็นผู้ดูแลป่า จึงให้ความเคารพ ทุกๆปีจะมีการเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา เช่นเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือผีน้ำออกกู ซึ่งคนเมืองจะมีการเลี้ยงผีป่าเจ้าเขาทุกปี คนอาข่าจะมีการไหว้ผีบรรพบุรุษ คนกะเหรี่ยงจะมีการไหว้ผี เช่น ป่าคุดตะ หรือป่าขุนน้ำ ซึ่งบริเวณน้ำออกกูจะมีหมอ

แนวคิดเกี่ยวกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประสานความร่วมมือร่วมใจคนในพื้นที่ให้ร่วมกันอนุรักษ์ป่า คูแลร์รักษาป่าอันเป็นต้นน้ำลำธารของหมู่บ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์สืบไป และสามารถใช้ร่วมกับแนวคิดพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญที่อยู่ในสังคมล้านนาเช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้ไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่จะผสมกลมกลืนอยู่ในระบบเดียวกันจึงสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกันได้

2.1.9 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการทำงานในปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญก็คือการมีส่วนร่วม ม.ร.ว.อकिन รพีพัฒน์ (อ้างในทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ, 2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวรนั้นพิจารณาได้ 2 ด้านคือ 1) พิจารณาได้จากรูปแบบของการมีส่วนร่วม เช่น การเข้ามามีส่วนร่วมโดยเข้าใจดีถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามามีส่วนร่วมเพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตน และชุมชนของตน 2) ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ (ก) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และการหาแนวทางแก้ไข (ข) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไข (ค) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน (ง) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา สำหรับเจิมศักดิ์ ปิ่นทองอ้างในทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ, 2527) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น อยู่ที่การตัดสินใจของชาวบ้านเอง เป็นหลักสำคัญที่สุด ถ้าชาวบ้านมองเห็นปัญหาของตนเอง จะเกิดการมีส่วนร่วมตามมา ขณะที่ Uphoff (อकिन รพีพัฒน์ อ้างในทวิทอง หงษ์วิวัฒน์. บรรณาธิการ, 2527) กล่าวไว้ว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วม นั้น ต้องให้ประชาชนเข้าร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไร อย่างไร การปฏิบัติ การได้รับผลประโยชน์ และการประเมินผล เป็นต้น ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางในการศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย ในเรื่องการมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ และร่วมประเมินผล ในการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆของเครือข่าย

ประเทศไทยของเราได้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งการปกครองแบบนี้ได้ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ และการดำเนินกิจกรรมที่มีประโยชน์ไปที่ประชาชนเป็นหลักยึดหลักความเสมอภาค และยุติธรรม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม และกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศก็คือรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญที่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่แท้จริงคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งวินัย วิระวัฒนานนท์ (2546) ได้กล่าวไว้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ เรื่องสิทธิเกี่ยวกับการรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมาตรา 46 บัญญัติไว้ว่าให้ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และมาตรา 56 บัญญัติไว้ว่าให้บุคคลมีสิทธิในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ ไม่ให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของตน มาตรา 58 ระบุสิทธิของบุคคลในการได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ จากหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือส่วนราชการท้องถิ่น และมาตรา 59 ระบุว่าบุคคลย่อมได้รับข้อมูล คำชี้แจง เหตุผลของหน่วยงานในมาตรา 58 ก่อนการอนุญาต หรือดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดเกี่ยวกับตน หรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว มาตรา 69 บัญญัติไว้ว่านอกจากบุคคลมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศ รับราชการทหาร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ป้องกัน สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว บุคคลยังมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมาตรา 79 บัญญัติไว้ว่ารัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังให้ความสำคัญในเรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้เกิดเป็นรูปธรรมด้วย นอกจากนี้เสน่ห์ จามริก (2544) ได้กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อช่วยเป็นฐานสำหรับสิทธิมนุษยชน ช่วยให้ผู้นำและประชาชนที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนทางสังคมและการเมืองเป็นหนึ่งเดียวกันด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้รวมตัวกัน มีการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม และเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น และฉบับ พ.ศ.2550 ซึ่ง สภาร่างรัฐธรรมนูญ (2550) ยังมีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในมาตรา 85 (1) บัญญัติไว้ว่าการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดย

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2546) ได้กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าในการพัฒนาประเทศไทยเริ่มในช่วงแผนฯ ระยะที่ 5 พ.ศ.2535-2539 พร้อมกับแผนพัฒนาชนบทหน่วยงานของรัฐ มีการนำประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางในการทำงานจนถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญต่อ ความหลากหลายของภูมิปัญญา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ของประเพณี วัฒนธรรม บนพื้นฐานของระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ ให้ความสำคัญในเรื่องปรัชญาทางสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เมื่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผลมาจากปัจจัยหลายด้าน การแก้ปัญหาที่ต้องใช้หลายมิติควบคู่กันไป ต้องมีการปรับความสัมพันธ์ทั้งระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและระหว่างคนกับคนควบคู่กับการเปลี่ยนค่านิยม ความคิด และโลกทัศน์ของคนพร้อมกันไป และต้องอาศัยหลายฝ่ายมาร่วมกัน ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทุกระดับ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามนุษยภัยกับสิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้การแก้ไขปัญหาประสบผลสำเร็จ เช่นเดียวกับนรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้ามาร่วมด้วยเล็กน้อย ได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงแต่มีส่วนอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นต่อการดำเนินงานจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพราะปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนในปัจจุบันนี้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามาร่วมกันในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ซึ่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และพ.ศ.2550 ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องที่ให้รัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วมของประชาชนใน

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขในการรวมตัวกันของเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยของประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล (2538) ได้ศึกษาเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน พบว่าเงื่อนไขที่สนับสนุนการเรียนรู้ของเครือข่ายดังกล่าวคือ ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน บทเรียนการเผชิญวิกฤติการณ์ปัญหาาร่วมกัน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเครือข่าย ความสามารถของแม่ข่ายหรือผู้นำในชุมชน ความเจริญทางคมนาคมและการสื่อสารมวลชน สถานการณ์ทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ การสนับสนุนที่ดีขององค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มผู้บริโภคในเมือง สำหรับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับเกษตรทางเลือก มี 2 รูปแบบ คือ 1) แบบดั้งเดิมที่มีมิติทางวัฒนธรรมของชุมชนเรียนรู้ผ่าน คติธรรมคำสอน ตำนานคำบอกเล่า นิทาน เพลงพื้นบ้านพิธีกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 2) การเรียนรู้แบบใหม่ที่เชื่อมสัมพันธ์กับสถาบันภายนอก ในรูปแบบเวทีชาวบ้าน การประชุมสัมมนา การจัดฝึกอบรม การศึกษาดูงาน รวมถึงงานของสุนันทรา พุทธิมา (2539) ได้ศึกษาถึงแนวคิดในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มเกษตรกร ของชุมชนชนบทภาคเหนือ พบว่า การรวมกลุ่มซึ่งทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถเรียนรู้ถึงการพึ่งตนเอง และการแก้ปัญหาด้วยตนเอง การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆทั้งภายในและภายนอก เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มให้สามารถดำเนินการในเชิงพาณิชย์ต่อไปได้ และปัจจัยภายใน ที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำการเกษตร ได้แก่ การพึ่งพา ระบบเครือข่ายดี ผู้นำ การประกอบอาชีพเดียวกัน การเรียนแบบ ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร

นอกจากนี้ พระสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2541) ได้ศึกษา เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าเงื่อนไขภายใน ได้แก่ ความเป็นชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมเช่นการเป็นเครือญาติกัน การมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สภาพวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติ และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน เงื่อนไขภายนอกได้แก่ การรุกรานจากภายนอก การแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนใกล้เคียง กลไกที่เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดเครือข่ายได้แก่ การเป็นเครือญาติกัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน และเกิดความร่วมมือเป็นเครือข่ายในการจัดการป่าชุมชน ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ได้ศึกษาจากงานวิจัยของ ดิเรก เครือจินลี (2543) ที่ได้ศึกษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่าย ลุ่มน้ำแม่แรม ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนมีรูปแบบของการจัดการ โดยองค์กรชาวบ้าน ส่วนในระดับลุ่มน้ำมีรูปแบบการจัดการ โดยเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ระบบนิเวศวิทยาลุ่มน้ำ การดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วม ทำงานในลักษณะไตรภาคี ได้แก่ การตั้งองค์กรชาวบ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายวางแผน และดำเนินงาน ของเครือข่ายลุ่มน้ำ การจำแนกประเภทป่าชุมชนระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ กำหนด กฎระเบียบขององค์กรชุมชน ที่เน้นการป้องกัน ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และเครือข่าย ลุ่มน้ำ รูปแบบการจัดการฯ ชุมชนและเครือข่ายได้อาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิม ประสบการณ์ที่ผ่านมา ประสานความรู้ทางวิชาการ พัฒนารูปแบบการจัดการขึ้น ภายใต้เงื่อนไข ได้แก่ สภาพทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก กฎหมาย นโยบาย ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาาร่วมกันของชุมชนลุ่มน้ำ ทำให้ชุมชนจัดรูปแบบการจัดการใน ลักษณะเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการเป็นลักษณะ ทางการ ควบคู่การประณีประนอม และการทำงานลักษณะไตรภาคี

นอกจากนี้ยังมีชลรงค์ ทองสง(2546) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ ประชาคมอนุรักษ์เทือกเขาหลวงจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งพบว่า พัฒนาการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก่อให้เกิดองค์กร สิ่งแวดล้อมชุมชนขึ้นมา ในช่วงแรกองค์กรแต่ละแห่งทำงานเป็นอิสระต่อกัน จึงมีปัญหาความเลื่อม โทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จึง ร่วมมือกันจัดตั้งประชาคมอนุรักษ์เทือกเขาหลวง ขึ้นเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยมี กระบวนการจัดการ 4 กระบวน คือ กระบวนการกลุ่ม การดำเนินร่วมกัน สร้างเครือข่าย และการ ปฏิสัมพันธ์ภายในประชาคมฯ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการสร้างองค์ความรู้ในการจัดการ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายจากรัฐ การช่วยเหลือต่างๆ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ กระแสทุนนิยม การท่องเที่ยว แบบมวลชน และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ส่วนผลของการจัดการ ได้แก่ การทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติลดลง เกิดสัมพันธ์ภาพที่ระหว่างอุทยานฯกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน กระจายรายได้สู่ชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน มีองค์ความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ การ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการบูรณาการ องค์ความรู้ย่อยต่างๆ เป็นองค์ความรู้ในการจัดการ

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่าเงื่อนไขการรวมตัวกันของกลุ่มประชาชนในลักษณะของเครือข่ายเพื่อร่วมกันในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่นั้น เกิดขึ้นเนื่องมาจากการที่ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติการณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงไป ซึ่งถ้าไม่มีการลุกขึ้นมาจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะทำให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ทำให้กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำของชุมชนในพื้นที่ได้ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวในการรวมตัวกันเพื่อจัดการปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ถูกทำลายลงไปไม่ให้เลวร้ายไปเกินกว่าที่จะสามารถฟื้นฟูให้กลับสภาพดั้งเดิมได้ และมีความต้องการในการร่วมมือกันต่อสู้กับอิทธิพลภายนอกที่เข้ามาตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำของชุมชน ในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อจัดการปัญหาในชุมชนที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาข้างต้นนั้นมีการอาศัยกลไกความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความเป็นเครือญาติกัน การมีประเพณี ความเชื่อวัฒนธรรมเดียวกัน ชักชวนกันให้มาร่วมมือกันรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อดูแล รักษา บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนไม่ให้ถูกทำลายมากขึ้น จนทำให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่

การที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายลงไป ทำให้มีผลกระทบต่อประชาชนซึ่งตามแนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กัน คือเมื่อมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีผลกระทบต่อมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ซึ่งกลุ่มคนในพื้นที่ที่ได้เผชิญกับปัญหาและได้รับผลกระทบรุนแรงต่อการดำรงชีวิต จะเห็นความสำคัญ และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มกันในการแก้ไขปัญหา แต่การลุกขึ้นมาจัดการปัญหาเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ชุมชนใด ชุมชนหนึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ เพราะปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้เป็นปัญหาที่ใหญ่ มีผลกระทบต่อหลายหมู่บ้าน หลายตำบล บางปัญหาต้องต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากนายทุนทำให้ไม่สามารถต่อสู้กับอิทธิพลของนายทุนได้ บางพื้นที่ต่างคนต่างทำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนเอง ยิ่งทำให้เกิดความขัดแย้งและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำในพื้นที่ได้การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นจึงเกิดแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย เพื่อร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันในการอนุรักษ์

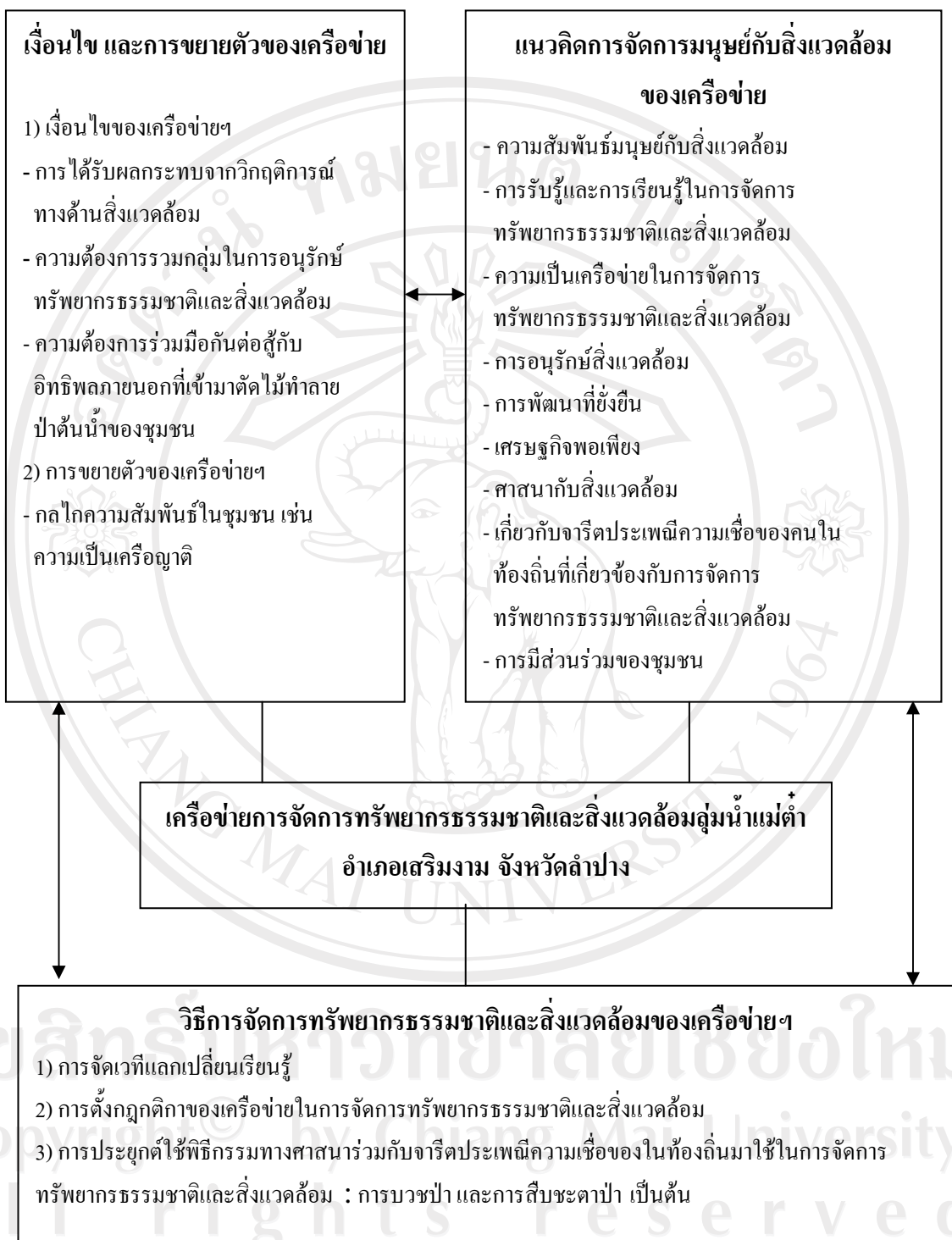
นอกจากนี้ จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าหลายเครือข่ายได้คิดวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนขึ้นมาด้วยวิธีการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในการร่วมกันตัดสินใจในการใช้วิธีการอื่นๆ ในการอนุรักษ์ปกป้องผืนป่าซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมาก เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตั้งกฎกติกาของเครือข่ายระดับหมู่บ้าน การประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนาพร้อมกับความเชื่อประเพณีของคนในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ไปเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ จึงได้นำเงื่อนไขที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นมาเป็นกรอบในการศึกษาเงื่อนไขในการรวมตัวกันของบุคคลที่เป็นแกนนำของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม คือ เงื่อนไขการได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย